

ספר חדש

מאת יוסף פרידלנדר

צבי פרייגרזון (א. צפוני), י"ד
מן הזכרונות (1955-1919),
עם עובד, תשל"ז

צבי פרייגרזון היה מאחרוני ה"סופרים העברים בברית-המועצות ועד מותו, בשנת 1909. כתב על חייו היהודים במשטר הסובייטי ו"כשנת השואה. הוא נולד באוקרדיינה בשנת 1900, קיבל הינוך עברי וציוני, ולפני מלחמת העולם השנייה למד בגימנסיה "הרצלית" בתל-אביב. המלחמה מנעה את המשך לימודיו בגימנסיה ו"הוא עבר לאודיסה ולמד בי"ישיבה" המפורסמת שהיתה שם. כ"ימין היה גאמן לארץ-ישראל וללשון העברית. במוסקבה למד ב"אקדמיה למכרות, התמחה בהשגחת עפרות פחם, כתב ספרים ב"חזום זה וזכה לאותות הצטיינות. ועם זאת היה שולח שירים וסיפורים לכתבי-עת בארץ-ישראל ו"באמריקה, עד שנת 1934. מאותה שנה נפסקו קשריו עם חוץ-הארץ. בימי מלחמת העולם השנייה עבר לפנים המדינה והמשיך לעבוד במקצועו, ולאחר המלחמה חזר ל"מוסקבה וקשר קשרים עם מ. חיוג ומאיר בועזוב, בנו של הרב הציוני דוד בועזוב מגרוזיה.

צעיר יהודי ששמו גריגורי גוריין, דון, שהיה שליח הבולשת, הציג לחיוג לשליח מכתב לבן-גוריון ו"לפרייגרזון הציע לשלוח את יצירותיו לארץ-ישראל, והלשין על שניהם. חיוג, פרייגרזון, בועזוב ו"אחרים נאסרו. פרייגרזון התגלגל בבתי-סוהר ובמחנות-עבודה עד 1949 עד סוף 1955. הוא נחקר ו"עונה עד שהודה בכל ההאשמות. לאחר ששוחרר מן המחנות וקיבל ריחביליטציה חזר למוסקבה ולמקום עבודתו וכתב את זכרונות

נותיו. במארס 1969 מת ובנוואתו הורה לאשתו ולבנו לעלות לישראל אל ולהביא את אפרו למנוחת עולם לבים בקיבוץ שפיים.

לפני עשר שנים הופיע בהוצאת "עם עובד" ספרו "אש התמיד", ב"חתימת א. צפוני. סיפור זה הוגש מברית-המועצות.

צבי פרייגרזון ידע, שהוא מסכן את עבודתו ואת הירותו בכתיבתו. מאסרו לא הפתיע אותו, והוא גייס את כל משאביו הרוחניים כדי לעמוד בפורענויות שנחתו עליו; המאסר, החקירות, חוסר השינה, הרעב, המכות, העינויים, הלהי צים הגופניים והנפשיים, ההודאות הכפויות והחתימות. הוא כתב ב"ריאליזם סרקסטי על יסוריו ועל חוקרי-מעני שהקפידו על דקדוקי הפרוטוקולים על פרטי-פרטים שאינם מעלים ואינם מורידים, אף כי פסקו-הדין שניתן לו לא משפט מוכן מראשו. גר"אה הנה כאילו כל הקריירה של החוקרים תלויה בחתימתו של קר"בנם על פרטים וצירים בפרוטוקול לים, המלאים שקרים.

בימין הזכרונות מתוארים בתי-הסוהר, המחנות והטלטולים הרבים ב"קרונות סטולפיץ" הדחור סים אנשים רעבים, צמאים והר"לים; עצירים פליליים ופוליטיים יחד; יש אומרים שהיטלר קיבל שיטה זו מסטאלין, שהיה משלח בקרונות אלה איכרים רבים לסי"ביר, בשנות הקולקטיביזציה. הר עם הרוסי קרא לנוסעים האלה: "פחם לבן". פרייגרזון מתאר אני שים מבין העצירים ומבין אנשי המינהל, יהודים ולא יהודים. הוא מאשר שבמחנות מיוצגת האוכ"לוסיה של ברית-המועצות. עם "המורדים במלכות האדומה" נמר גים קומוניסטים חשובים, אנשים בעלי עמדות בכלכלה ובפקדות הממשלתית, אנשי מדע וטכנולוגיה, סופרים, משוררים, פועלים,

זכרונות סופר עברי בברה"מ

פקידים, כמורים, אנשי כיתות דתיות, אכרים, מאמינים וכופרים, סוחרים, רופאים ועורכי-דין. הוא פגש במחנות אוקראינים רבים אך גם ליטאים, לאטבים ואפילו גרמנים ואמריקאים שבאו לברית-המועצות כרצונם הטוב או ש"נגררו אליה דרך גרמניה המזרחית. פרייגרזון התעניין בכלם, אך יותר מכל התעניין באחיו ה"יהודים, ובמיוחד באלה שהיתה להם או נתעוררה בהם זיקה ל"לאומיותם. אם מכוח חינוכם, אם בן החלם שקיבלו בימי השואה ואם הודות לבשורה על הקמת מדינת ישראל. היהודים הדתיים קיימו את המצוות בסכנת נפשות. איש מהם לא נכשל כל השנים באכילת טריפה ובחילול השבתות והמועדים. הוא מתאר גם ציונים ששמרו אמונים לישראל וללשון העברית, כ"חוקאל פולרביץ, הר"סופר והמשורר החי כיום בישראל.

עשרת ההדשים שבהם התהלך עם יחוקאל פולרביץ היו לפרייגרזון עשרת ירחי נחמה, שליוו אותו בשנות גלותו.

הוא כתב על משוררים יהודים, ביניהם המשורר היהודי הסובייטי שמואל האלקין, יוסף קרלר, הר"יושב היום בישראל, יעקב שטיינברג, מוטל גרוביאן, ועל בנו של ליטוואקוב, מראשי ה"יבסקציה", שלא ידע יידיש ולא היה לו כל מושג על פועלו של אביו, על אנשי הוצאת הספרים "צמעס" ו"עורכי-העתון ששירתו את המש"סר בנאמנות אך השוט הונף עליהם ומי שלא שילם בחייו נת"מזל מזלו להיות מעצירי המחנות ולבנות את "המולדת הסובייטית" בוורקוטה שבצפון סיביר ובמחנות אחרים. פרייגרזון מתאר כל אחד מהם בעמידתו האמיצה או בהולשתו ובנפילתו.

כך מתאר פרייגרזון את שמואל האלקין: "האלקין היה אז בן למעלה

מחמישים. איש רחבי-גרמים, בעל ראש אריה גדול מוצב על כת"פיים רחבות. אף אם במחסגר (מחנה הסגר) היו שערות ראשו גזוזות, אך האריה הגזוז אף הוא אריה. האלקין — בעל כשרון לירי עז, אחד המשוררים ה"יהודים הכי מוכשרים של ארצנו. הוא כתב הרבה והדפיס הרבה, כל מה שכתב — סימן ברכה ו"שירה בו. אולם האלקין גם בעל שיחה מלבב, ומדי היפגשונו הייתי שומע מפיו שירים, ניגונים, זכ"רונות. ידע גם עברית. ובזעירותו גם כתב מעט בשפה זו. רבות סיפר על ימי ילדותו בעיירה ה"בילורוסית, על אביו ר' זלמן ועל אמו, אל תירא עכדי יעקב' — ניגון זה נשאר אצלו מאבא. גם אמו ידעה שירי-עם רבים, והאלקין בעצמו אתב זמר, והר"בה ניגונים למדתי אצלו."

ימין הזכרונות מסתיים באפיון זה: כאשר שוחרר והגיע למוסק"קה, ובני משפחתו קיבלו אותו בחתנת-הרכבת — "בית הנתיבות" בלשוננו — גיגש אליהם איש כבן 40 ואמר להם: "אי, ז"דים, תיג"זף אמכם, מה זה נתכנסתם?" ו"פרייגרזון מציין: "אלו היו ה"מלים הראשונות שבהן פגשתינוסקוה לאחר כשבע שנות פרי"דה. ייתכן, שהאיש היה שיכור מעט, ובכלל שזה מקרה נדיר. אולם עלבון זה נטבע בלבי ולא אשכחתי."

ימין הזכרונות של צבי פרייגר"זון שייך לספרות הדם והדמעות של קרבנות סטאלין. יש לו ערך דוקומנטארי, הוא מתאר את סבלם של אנשים חפים מפשע שנדונו לשנים רבות של גזילת הירות, בדידות; עבודה קשה, רעב, מח"סור, דיכוי והשפלה. לשונו מעי"דה על נסיונם של הסופרים ה"מעטים, הנועזים והבודדים לשמור על גהלת העברית שלא תכבה בים הסבל.